

**MAGYARORSZÁG TERÜLETI VESZTESÉGEITŐL AZ ORSZÁG
MEGCSONKÍTÁSÁIG – FOGALMI METAFORÁK A TRIANON UTÁNI
MAGYARORSZÁG TERÜLETI VÁLTOZÁSAIRÓL AZ 1990 UTÁNI
TUDOMÁNYOS DISKURZUSBAN**

**FROM HUNGARY'S TERRITORIAL LOSSES TO THE DISMEMBERING
OF THE COUNTRY – CONCEPTUAL METAPHORS IN ACADEMIC
DISCOURSE AFTER 1990 ABOUT THE TERRITORIAL CHANGES OF
POST-TRIANON HUNGARY**

PUTZ ORSOLYA¹

A dolgozat abból a kognitív nyelvészeti alaptételből indul ki, hogy ugyanazokat az eseményeket az emberek különböző mentális műveletek segítségével dolgozzák föl (alternatív konceptualizáció), így eltérő módon nyilatkoznak meg ugyanerről a jelenségről. Vizsgálatom tárgyát a Trianonról szóló 1990 utáni tudományos diskurzustípus képezi. Kutatási kérdéseim a következők: (1) Milyen metaforák építik fel a tudományos diskurzustípus TRIANON kulturális modelljét? (2) Milyen fogalmi metaforák segítségével teszik hozzáférhetővé a megnyilatkozók Magyarország területcsökkenését? (3) Kimutatható-e egy olyan közös, generikus fogalmi keret, amelyre az összes metafora épül? A diskurzus jellemzőinek figyelembevételével az ESEMÉNY, FELOSZTÁS, ELCSATOLÁS, FELVÁGÁS, SZAKÍTÁS és CSONKÍTÁS metaforákat azonosítottam a vizsgált szövegekben. A metaforák elemzése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a tudományos diskurzustípus megnyilatkozója a kevésbé intenzív képi sémákra épülő metaforákat részesíti előnyben.

Kulcsszavak: kognitív nyelvészet, fogalmi metaforaelmélet, tudományos diskurzustípus, Trianon

The basis of the study is the core idea of cognitive linguistics according to which an event can be conceptualised by alternative mental processes (alternative conceptualization). As a consequence, conceptualizers speak about the same phenomenon in many ways. In my paper, I intend to present the most common conceptual metaphors concerning the territorial changes of post-Trianon Hungary used in academic papers published since 1990. My research questions are as follows: 1) Which conceptual metaphors are typical for the TRIANON cultural model represented in academic discourses? 2) How are the territorial changes conceptualized? 3) Is there a generic frame serving as a common conceptual ground for all metaphors? Taking into consideration the unique features of the discourses the EVENT, SUBDIVISION, DETACHING, CUTTING, TEARING and AMPUTATION metaphors are identified in the corpus. As a conclusion, it is stated that the conceptualizers of academic discourses prefer metaphors of less intensive image schemas.

Keywords: cognitive linguistics, conceptual metaphor theory, academic discourse, Trianon

¹ PUTZ ORSOLYA

PhD-hallgató

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, kulturális nyelvészeti program

1088 Budapest, Rákóczi u. 5.

putz.orsi@gmail.com

Bevezetés

1920. június 4-én a versailles-i Nagy-Trianon palotában, Franciaországban írták alá az első világháborút lezáró békeszerződést. A győztes hatalmak képviselői ebben a dokumentumban határozták meg az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállamaként létrejövő Magyarország új határait. A döntés értelmében Magyarország területe Horvát-Szlavóniával együtt 325 411 km²-ről, nélküle 282 870 km²-ről, 93 072 km²-re csökkent, amely 70%-os területvesztést jelent.

A trianoni békekötés körülményei, következményei, hatásai stb. 1920-tól napjainkig különböző típusú megnyilatkozások tárgyát képezik. Ezekben a diskurzusokban a *Trianon*-jelenség mint téma azonos, a konceptualizáció módja változó. Ebből adódóan nem beszélhetünk állandó, a teljes magyar beszélőközösség gondolkodását meghatározó TRIANON kulturális modellről, csak TRIANON kulturális modellekről, amelyek koronként és diskurzus típusonként változnak. Közös jellemzőjük, hogy fogalmi metafora alapúak.

Jelen dolgozat célja, hogy a kognitív nyelvészet elméleti keretében azonosítsa és elemezze az 1990 utáni tudományos diskurzus azon fogalmi metaforáit, amelyekkel a szerzők Magyarország 1920 utáni területváltozásait konceptualizálják. Figyelmemet tehát az 1990 utáni írott tudományos diskurzusban megjelenő metaforikus nyelvi kifejezésekre irányítom, amelyeket – a fogalmi metafora elméletre támaszkodva (Lakoff, Johnson 1980; Kövecses 2010) – a fogalmi metaforák nyelvi kivetüléseinek tekintek. Semínóval (2008) egyetértve úgy gondolom, hogy a fogalmi metaforák nem elsődlegesek a nyelviakkal szemben, hanem a kettő kölcsönösen meghatározza egymást. Közvetlen hozzáférésünk csak az utóbbihoz van, hiszen ez realizálódik a nyelvben. Úgy vélem, a szövegekben megjelenő metaforikus nyelvi kifejezések vizsgálatával hozzáférhetünk az elmében elvontan létező fogalmi metaforákhoz. Tehát a diskurzusban előforduló metaforák vizsgálatának nem kell megállnia a nyelvi szinten, hanem a konceptualizációra vonatkozó következtetések alapjául kell szolgálnia.

Ezen elvek alapján, metafora elemzésemben a fogalmi metaforaelmélet és a diskurzuselemzés téziseit együttesen alkalmazom. A metaforák azonosítására a Pragglejaz csoport (2007) által kidolgozott metafora azonosító eljárást (metaphor identification procedure, MIP) és ennek a Vrije Egyetem kutatói által továbbdolgozott változatát (metaphor identification procedure of Vrije Universiteit Amsterdam, Steen et al. 2010) használom. Ezeket azért tartom megfelelő módszereknek, mert megbízható és könnyen ellenőrizhető eredményekkel szolgálnak. A metafora elemzés során továbbá azt is szem előtt tartom, hogy az azonosított metaforák mindig egy adott diskurzusban jelennek meg. Tehát az elemzésben a diskurzus metafora elemzésének módszerét is felhasználok, azaz a megnyilatkozás körülményeit is figyelembe veszem (Semino 2008). Végül a metaforák azon tulajdonságát sem tartom elhanyagolhatónak, hogy nem állandóak, hanem dinamikusan változnak. A metaforák diskurzus dinamikus megközelítésének módszere (Cameron 2009) alapján a metaforákat tehát nem statikusan elemzem, hanem rugalmasságukat és a konceptualizáció változó természetét is hangsúlyozom.

2. Fogalmi metaforák az 1990 utáni tudományos diskurzusban

A vizsgálat korpuszát történészek által írt tanulmánykötetek azon fejezetei (Gergely, Pritz 1998: 47–48; Gergely, Izsák 2000: 54–56; Romsics 2001: 107–133, 229–239;

Romsics 2005: 141–145) adják, amelyek a trianoni béketárgyalások menetét, a békeszerződés tartalmát és következményeit mutatják be. A szövegekben szereplő, a Magyarország területváltozásaira utaló metaforikus nyelvi kifejezések alapján az 1) ESEMÉNY 2) FELOSZTÁS 3) ELCSATOLÁS 4) FELVÁGÁS 5) SZAKÍTÁS 6) CSONKÍTÁS metaforákat azonosítottam.

2.1. Egy (ország) terület(ének) csökkenése esemény

A metafora az EGY (ORSZÁGHOZ TARTOZÓ) TERÜLET TÁRGY és a CSELEKVÉS ESEMÉNY generikus metaforákra épül. Minél nagyobb a tárgy, annál több a terület, minél kisebb a tárgy, annál kevesebb a terület. Az egyik állapotból a másikba való átmenet csökkenést jelent, azaz a Trianon utáni terület kialakulása a Trianon előtti terület csökkenésének eredménye (1–3. példa). Mi okozza ezt a változást? A területcsökkenés okozója a metaforában rejtve marad, hiszen a döntéshozók nincsenek megnevezve. Nem csak a felelősöket helyezik háttérbe a szerzők, hanem magát a cselekvést (döntéshozatal) is. Nincs szó arról, hogy egy cselekvő (a győztes hatalmak képviselőiből álló testület) elvett volna az elszenvedőtől (Magyarország), a tárgyból (a terület) valamennyit. Ehelyett a területváltozásokat természetes, magától működő, elkerülhetetlen folyamatként (4. példa) vagy egy döntés eredményeként (5. példa) konceptualizálják a szerzők. Így Magyarországgal egyszerűen megtörténnek az események, amikor területi változásokon megy keresztül.

1. A történelmi Magyarország 282 ezer km² területéből mindössze 93 ezret hagytak meg, így az eddig középhatalomnak számító ország majd negyedére **zsugorodva** a térség – Ausztria mellett – legkisebb állama lett (Gergely, Izsák 2000: 54).

2. Az ország területe a békeszerződés szerint 282 négyzetkilométerről 93 000 négyzetkilométerre, tehát kerekén egyharmadára **zsugorodott** (Gergely, Pritz 1998: 47).

3. A trianoni békeszerződés értelmében Magyarország területe 325 ezer, illetve – Horvátországot nem számítva – 282 ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre, lakóinak száma pedig 20,8, illetve 18,2 millióról 7,9 millióra **csökkent** (Romsics 2001: 229).

4. Azok a **határok**, amelyeket a magyar béke delegáció 1920 januárjában megkapott, ezeknek az 1919 eleji párizsi vitáknak az eredőjeként **alakultak ki** (Romsics 2005: 142).

5. A békeszerződés területi és etnikai **következményei** mellett más súlyos előírásokat is tartalmazott, amelyek végrehajtását ellenőrizték és szankcionálták (Gergely, Izsák 2000: 55–56).

2.2. Egy (ország) terület(ének) csökkentése egy (birtokolt) tárgy/anyag felosztása

A metafora alapja a(z) (ORSZÁGHOZ TARTOZÓ) TERÜLET TÁRGY/ANYAG és a FENNHATÓSÁG (VALAMI FELETT) (VALAMI) BIRTOKLÁSA generikus metafora. Ezek értelmében fennhatósággal rendelkezni az országhoz tartozó terület felett egy tárgy birtoklását jelenti. Tehát az a hatalom, amelynek joga van a terület feletti uralomhoz, birtokolja a területet. A tárgynak (területnek) időről időre változhat a birtokosa. Ez úgy lehetséges, hogy a tárgyat részekre osztják, amely a terület felosztását jelenti. A tárgy egyes

részeit (a felosztott területet) egyes országok megkaphatják (területhez juthatnak). Így a tárgy (terület) felosztásának eredményeként más-más országok fogják birtokolni a felosztott tárgyat (fognak uralkodni a felosztott terület felett). Ezek alapján a megfelelések alapján – amelyeket az 1. táblázat szemléltet – jön létre AZ ORSZÁG TERÜLETÉNEK CSÖKKENTÉSE EGY (BIRTOKOLT) TÁRGY/ANYAG FELOSZTÁSA metafora.

A felosztás aktusát három perspektívából szemlélhetjük: egyrészt a felosztott tárgyból (területből) részesedő országok (a történelmi Magyarország területéből részesedő országok), másrészt a felosztást végző személyek (döntéshozók) szemszögéből, harmadrészt a tárgy/anyag felosztott részeit (a felosztott területeket) elvesztő ország (Magyarország) perspektívájából. A nézőpontok közötti különbségek a 2. táblázat alapján jól megfigyelhetők.

1. táblázat

Az ország területének csökkentése egy (birtokolt) tárgy/anyag felosztása

Forrástartomány	Céltartomány
tárgy/anyag	a(z) (országhoz tartozó) terület
a tárgy/anyag felosztása	a(z országhoz) tartozó terület felosztása
a tárgy/anyag felosztása és a felosztott részek/darabok odaadása valaki másnak	az ország területének csökkentése és más ország területének növelése
a tárgy/anyag egy részének birtokolása	rendelkezni a terület (egy része) felett

2. táblázat

Perspektívák

Forrástartomány	Céltartomány
a történelmi Magyarország területéből részesedő országok perspektívája	
részt/darabot igényelni a felosztott tárgyból/anyagból	részt igényelni Magyarország területéből
részt/darabot kapni a felosztott tárgyból/anyagból	részt kapni Magyarország területéből
a döntéshozók perspektívája	
részt/darabot elvenni a felosztott tárgyból/anyagból és odaadni valakinek	elvenni egy részt Magyarország területéből és odaadni az utódállamoknak
Magyarország perspektívája	
elvenni egy/részt darabot (a birtokolt) tárgyból/anyagból	megfosztani Magyarországot a területétől
a (birtokolt) tárgy/anyag méretének csökkenése	Magyarország területeinek elvesztése
a megmaradt részek a tárgy/anyag felosztása után	a megmaradt magyar területek
azok, akik a felosztott tárgy/anyag részeit/darabjait megkapják	a Magyarország területéből részesedő országok

Hogyan lehetséges, hogy ugyanazt az eseményt háromféle perspektívából is konceptualizálhatjuk? A BÉKESZERZŐDÉS IKM-nek köszönhetően, amely két, a háborúban ellentétes oldalon álló felet tartalmaz, akik közül az egyiket győztesnek, a másikat vesztesnek nevezzük. A háború végén az utóbbinak joga van, hogy az előbbinek feltételeket szabjon, amit annak teljesítenie kell. Miután a győztes ismerteti követeléseit, a két fél (gyakran további résztvevők bevonásával) tárgyalásokat folytat. A béketárgyaláson megállapított szabályokat egy dokumentumban rögzítik, amelyet békeszerződésnek nevezünk. A trianoni béketárgyalások során a szövetséges hatalmak képviselői (döntéshozók) megvitatták a győztes hatalmak területi követeléseit. A trianoni békeszerződés azoknak a területeknek a felsorolását tartalmazza, amelyek a történelmi Magyarország birtokából más országokhoz kerültek.

A területi igényekkel rendelkező országok célja, hogy bizonyos részeket kapjanak a felosztott tárgyból, azaz Magyarország területéből (6–8. példa). Mivel joguk van a tárgy egy részének birtoklására, ezért jogot formálhatnak Magyarország különböző területeire. Ezt az udvarias kéréstől a határozottabb követelésig többféleképpen fejezik ki a szerzők (9–15. példa). A tárgy felosztásának módjáról a győztesekből álló testület tagjai határoznak, akik javaslatokat tesznek, hogy melyik darabot adják a területigényekkel rendelkező országoknak, és mit hagyjanak meg Magyarországnak (16–25. példa). A győzteseknek tehát jogukban áll eldönteni, hogy a felosztott tárgyból melyik ország mekkora részt kapjon (26–28. példa). Bár a fogalmi keret tartalmazza a vesztes perspektíváját is, a szövegekben nem jelenik meg Magyarország nézőpontja. Az IKM alapján Magyarország a tárgy eredeti birtokosa, akitől elvesznek bizonyos darabokat, így az általa birtokolt tárgy mérete csökken.

Előfordul az is, hogy az ESEMÉNY és a FELOSZTÁS metafora egy mondaton belül egyszerre jelentkezik. Ennek eredményeként Magyarország területének csökkenését úgy konceptualizálják a szerzők, hogy a felosztott tárgy magától, egy folyamat részeként kerül egyik birtokostól a másikhoz. Azaz a cselekvés (az utódállamok követelése és a győztesek döntéshozatala) háttérben marad, csak a felosztás ténye kerül előtérbe (29–34. példa).

6. Benes február 5-ei meghallgatásakor is a **megszerzendő területek** között említette (Romsics 2001: 125).

7. Románia nem csak a Szatmárnémeti – Nagyvárad – Arad vasútvonalat **akarta megszerezni magának**, hanem a békéscsabai vasúti csomópontot is... (Romsics 2001: 116)

8. A délszláv politikusok különösképpen a Nyugat-Bánság **megszerzése** érdekében érveltek, miután a romának – az 1916-os szerződés kikötéséhez ragaszkodva – ezt a területet is **meg akarták kapni** (Romsics 2001: 113).

9. A délszláv, román és csehszlovák **követelésekre** a mértéktelenség, a követeléseket alátámasztó argumentációra pedig a következetlenség és a szemforgató álszentség volt jellemző (Romsics 2001: 110).

10. Mindezek alapján a román **határigény**... (Romsics 2001: 107)

11. Benes ugyancsak hamis adatokra építette érvelését. Azt állította, hogy a **Magyarországtól igényelt területen** a magyarok aránya mindössze 650 ezer (21%), miközben az 1910-es magyar statisztika 881 ezer magyart (30%) mutatott ki (Romsics 2001: 108).

12. A délszlávok **Magyarországgal szembeni határigénye** Aradtól a Maros vonalát követte a Tiszáig (Romsics 2001: 109).

13. A többségében magyarok lakta területekbe vágó **határkövetelésekkel** szemben legtöbb megértést a franciák mutattak (Romsics 2001: 133).

14. A román **kérés** szerinti határ Algyőtől a Tisza folyását követte egészen Titelig, vagyis a Tisza és a Duna találkozásáig (Romsics 2001: 112).

15. A kárpátaljai ruszin lakosság orientációja bizonytalan volt, s a területre mindegyik szomszédos állam **jogot formált** (Romsics 2001: 132).

16. A francia **javaslat** húzódott legnyugatabbra, az amerikai pedig legkeletebbre (Romsics 2001: 114).

17. Tardieu és Laroche a vitatott bukaresti szerződésből, illetve Románia stratégiai érdekeiből indultak ki, s ... a partiumi magyar sávot feltétlenül a románoknak **kívánták adni** (Romsics 2001: 115).

18. Charles Seymour amerikai delegátus ekkorra már hozzájárult Nagyszalonta és Nagyvárad Romániának **adásához**, ám Nagykarolyt és környékét továbbra is Magyarországnál **akarta hagyni** (Romsics 2001: 116).

19. A március 2-ai ülésen az amerikai és a brit delegáció a Bácska középső és északi részét Szabadkával és Zomborral a Ferenc-csatornáig, valamint a Drávaközt egyaránt **Magyarországnál kívánta hagyni** (Romsics 2001: 118).

20. Az amerikai javaslat a mai határok menti, döntően magyarok lakta területeknek mintegy kétharmadát, a brit pedig körülbelül a felét **hagyta volna meg** (Romsics 2005: 143).

21. A csehszlovák bizottság március 12-ei írásos előterjesztése így minden tekintetben Csehszlovákiának **kedvezett** (Romsics 2001: 132).

22. Az amerikai, az angol és a francia küldöttség viszont **Csehszlovákiának akarta juttatni** a Börzsönyt is (Romsics 2001: 126).

23. Az első ülésen egyedül le Rond francia tábornok szögezte le, hogy ők a Csallóközt is **Csehszlovákiának szánják** (Romsics 2001: 125).

24. A békeszerződés néhány nap múlva megkapott tervezete... **Romániának juttatta** egész Erdélyt, továbbá a Tiszántúl keleti szegélyét és a Bánság keleti felét (Romsics 2005: 141).

25. Vagyis a Dunától keletre – kisebb módosítással **Magyarország javára** – a francia javaslatot fogadták el... (Romsics 2001: 118).

26. A románok így végül minden fontos vasútvonalat **megkaptak** a hegyek lábánál (Romsics 2001: 117).

27. Olaszország az először szabad várossá nyilvánított Fiumét és környékét **szerezte meg magának** 1924-ben (Romsics 2001: 231).

28. A legtöbb területet Románia **kapta** több mint ötmillió lakossal (Romsics 2001: 230).

29. Bár az amerikaiak továbbra is fönntartásaikat hangoztatták, a március 2-ai ülésen elfogadták a partiumi vasútvonal egészének Romániához **kerülését**... (Romsics 2001: 117)

30. Mivel az ily módon **Magyarországtól elkerülő** háromszögben szinte kizárólag csak magyarok éltek, Seymour eredményesen torpedózta meg a stratégiai és közlekedési szempontokat érvényesíteni próbáló brit felvetést (Romsics 2001: 117).

31. E – később még módosuló – változat szerint a Drávaköz **Magyarországnál maradt** (Romsics 2001: 119).

32. A délszláv államnak Horvát-Szlavónia mellett 20 ezer négyzetkilométer és 1,5 millió fő, Ausztriának 4,3 ezer négyzetkilométer és csaknem 300 ezer **jutott** (Romsics 2001: 230).

33. Az addigi döntések kimondták, hogy ...a ...Muraköz **Jugoszláviához fog kerülni** (Romsics 2001: 120).

34. A bizottság elfogadta, hogy a Csallóköz mégis inkább Csehszlovákiához **tartozzon** (Romsics 2001: 127).

2.3. Egy (ország) terület(ének) csökkentése egy (birtokolt) tárgy/anyag elcsatolása

A terület ebben a metaforában is anyagnak/tárgynak felel meg: a(z) (ORSZÁGHOZ TARTOZÓ) TERÜLET TÁRGY/ANYAG. A tárgy méretét úgy csökkentjük, hogy egy részét/darabját hozzáillesztjük egy másik tárgyhöz. A területcsatolás következtében létrejövő, megnövekedett méretű országok a történelmi Magyarország területéből részesedő országok. Az ország, amelytől a területeket elcsatolták, Magyarország, amelynek így csökken a területe. Ugyanazt az eseményt (területváltozás) tehát két perspektívából szemlélhetjük: a területnövekedést és -csökkenést átélt országokéból. Az előbbi nézőpontjából csatolásról, az utóbbi szemszögéből elcsatolásról és megmaradt területekről beszélhetünk. A szövegekben az eseményeket csak Magyarország perspektívájából konceptualizálják a szerzők (35–39. példa), amely az ORSZÁG TERÜLETÉNEK CSÖKKENTÉSE EGY (BIRTOKOLT) TÁRGY/ANYAG ELCSATOLÁSA metaforát eredményezi. Megfigyelhető, hogy a területváltozás többnyire eseményként (elcsatolás) és nem cselekvésként (elcsatol) jelenik meg a mondatokban.

35...a csallóközi és a mátyusföldi magyarságot, a Partiumban az Alfölddel összefüggő magyar területeket és a majdnem színmagyar Bácskát **elcsatolták** (Gergely, Izsák 2000: 55).

36. Az amerikaiak ezenkívül a Tisza, Maros és az Aranka háromszöget (Észak-Bánság) sem tervezték **elcsatolni** (Romsics 2005: 143).

37. Az utódállamok legextrémebb igényeinek, mint amilyen például a Pozsonyt Zágrábbal összekötő szláv korridor eszméje vagy a salgótarjáni szénmedence, a miskolci iparvidék és a Bodrogeköz Csehszlovákiához, Szeged, Orosháza és Debrecen környékének pedig Romániához **csatolása** volt, azonban az olaszokkal és néha a franciákkal együtt ellenálltak (Romsics 2005: 144).

38. Az **elcsatolt** területeken élő 10,6 millió ember közül 3,2, millió, tehát 30,2% volt magyar (Romsics 2001: 229).

39. Különösen a Csallóköz Csehszlovákiához való **csatolását** tartották igazságtalannak (Romsics 2001: 127).

2.4. Egy (ország) terület(ének) csökkentése egy (birtokolt) tárgy/anyag felvágása

Ez a metafora nagyon ritka a tudományos szövegekben. A vizsgált korpuszban mindössze egy alkalommal fordul elő (40. példa), amely a(z) (ORSZÁGHOZ TARTOZÓ) TERÜLET TÁRGY/ANYAG GENERIKUS metafora egy almetaforáját tartalmazza:

AZ ETNIKAILAG EGYNEMŰ TERÜLET EGYNEMŰ ANYAGBÓL VALÓ TÁRGY. A területcsökkenést ebben az esetben a következőképpen konceptualizáljuk: a homogén anyagból való tárgyat kettévágják, majd az így keletkezett részek más-más személy birtokába kerülnek. Az etnikailag homogén terület kettévágásával területeket választanak le a területet eredetileg birtokló országból (Magyarországból). A metafora magában foglal egy cselekvőt (aki vág) és egy elszenvédőt (akinek a birtokolt tárgyát kettévágja), illetve egy éles eszközt (amellyel a cselekvő vág). Igen gyakori, hogy a VÁGÁS IKM egyes elemeit más elemekkel helyettesítik a szerzők, amelynek következtében a fogalmi kereten belül megfelelések, azaz metonímiák jönnek létre. A 35. mondat írója például a döntéshozók felelősségét helyezi háttérbe az ESZKÖZ A CSELEKVŐ HELYETT metonímiával (ORSZÁGHATÁR A DÖNTÉSHOZÓK HELYETT).

40. Különösen nyilvánvaló igazságtalanság volt, hogy az új államhatárok **színmagyar tömböket vágtak ketté** (Gergely, Izsák 2000: 55).

2.5. Az ország területének csökkentése egy (birtokolt) anyag elszakítása

Az anyagként konceptualizált terület úgy is csökkenhet, ha darabokat szakítunk ki belőle (41–43. példa). Ha az anyag birtokosának perspektívájából szemléljük az eseményeket, akkor részeket szakítunk el az anyagból, vagy szétszakítjuk az anyagot. Tehát Magyarország szemszögéből úgy konceptualizálhatjuk a területcsökkenést, mint a birtokolt területek egy részének elszakítását. A metafora magába foglalja az elszenvédő fél (az anyag eredeti birtokosának) hozzáállását az eseményekhez: magától nem akarja odaadni az anyag egy részét, ezért egy külső erő erőszakkal elveszi tőle. Az anyag eltévése eredményezi a terület csökkenését. A több terület nagyobb, a kevesebb terület kisebb, az etnikailag egynemű terület egynemű anyagból való tárgy (41, 43. példa).

41. A március 22-én átadott magyar jegyzék politikai-területi feltételei ezek voltak: a határ menti **színmagyar** vagy döntően magyar lakta **területeket** ne **szakítsák el** Magyarországtól... (Romsics 2005: 143).

42. Jules Cambon szerint a déli magyar sáv **elszakításával** Csehszlovákia nagyon keskeny és sérülékeny lenne (Romsics 2001: 127).

43. A békekonferencia tehát a nemzetiségi területek mellett **elszakításra ítélt** döntően magyarlakta területeket, amelyek **nemzetiségi szigetek** közbeékelődése nélkül közvetlenül **kapcsolódtak** az ország központi, nyelvileg-etnikailag magyar részeihez (Romsics 2005: 142).

2.6. Egy (ország) terület(ének) csökkentése egy test megcsonkítása

Az ország területét nem csak tárgyként, hanem emberi testként is konceptualizálhatjuk. A terület csökkentése a testrészek amputációjának felel meg (44–45. példa). A 3. táblázat mutatja be, hogy az AMPUTÁCIÓ forrástartományának mely elemeit használják ki a szerzők a konceptualizáció során. Magyarország területe azért lesz kisebb (A KEVESEBB KISEBB, A TÖBB NAGYOBB), mert megcsonkítják. Az operáció fájdalommal jár (A VESZTESÉGOKOZÁS FÁJDALOMOKOZÁS), így ez a metafora kitűnően alkalmas arra, hogy a szerzők érzékeltessék a magyar nemzet szenvedéseit. A veszteségeik ilyen intenzív kiemelése a metaforikus

implikációnak köszönhető. A forrástartomány (amputáció) ugyanis magába foglalja azt a tudást, hogy a betegnek fájdalmai vannak az operáció közben és után, amiből csak bizonyos idő elteltével tud felépülni. Egy országra nézve tehát káros, ha elveszti a területeinek egy részét, és az embereknek időre van szükségük, hogy mentálisan feldolgozzák a veszteségeket.

3. táblázat

Egy (ország) terület(ének) csökkentése egy test megcsonkítása

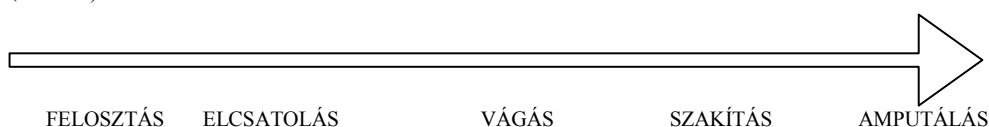
Forrástartomány	Céltartomány
emberi test	egy ország területe
ép emberi test	a Trianon előtti (történelmi) Magyarország területe
megcsonkított test	a Trianon utáni Magyarország területe
megcsonkított testrészek	a trianoni Magyarország területéből elvett területek
sebész	döntéshozók

44. Ilyen mértékű **amputációt** egyetlen nép sem szenvedett el a modern kori Európa története során, és ennek kiheverése szinte lehetetlennek bizonyult (Gergely, Izsák 2000: 55).

45. A győztesek tudták, hogy miért cselekedtek így. Azért, mert a **csonkítás** és a sok korlátozás oly mértékben lefokozta a visszanyert függetlenség értékét, hogy a magyar közvélemény jelentős része kifejezett vágyat érzett valamifajta Monarchiához hasonló képződmény létrehozása és az abban való részvétel iránt (Gergely, Pritz 1998: 48).

4. Eredmények

A dolgozatban a fogalmi metaforaelmélet és a diskurzuselemzés tételeit figyelembe véve az 1990 utáni tudományos diskurzusban az ESEMÉNY, FELOSZTÁS, ELCSATOLÁS, FELVÁGÁS, SZAKÍTÁS, CSONKÍTÁS metaforákat azonosítottam és jellemeztem. Úgy vélem, az elemzett metaforákban az a közös, hogy mindegyiknek az ELVÁLASZTÁS generikus IKM az alapja. Eszerint a fogalmi keret szerint van egy szubsztancia (tárgy, anyag, test), amelyet egésként, egységként conceptualizálunk. Ez az egység megbomlik azzal, hogy egy külső erő a szubsztanciát darabokra szedi. Az a mód variálódik a metaforákban, ahogyan a részeket/darabokat leválasztják az egésztől: az egészet részekre lehet osztani és oda lehet adni valakinek (FELOSZTÁS), részeket lehet belőle elcsatolni (ELCSATOLÁS), darabokra vágni (VÁGÁS), részeket kitépni belőle (SZAKÍTÁS) vagy csonkokat elvenni belőle (CSONKOLÁS). A szétszedés intenzitása változó lehet, azaz az egész darabokra/részekre szedéséről egy fokozati skálát állíthatunk fel a kevésbé intenzív módtól a legintenzívebbig (1. ábra).

1. ábra. Elválasztás IKM

A bemutatott metaforák használata lehetővé teszi, hogy a szerzők háttérbe helyezték a diskurzus egyes szereplőinek cselekvő attitűdjét. A metaforákat tehát azért alkalmazzák, mert nem akarják kiemelni a győztes hatalmak felelősségét Magyarország területi változásaiban. Szintén nem hangsúlyozzák az országot ért veszteségeket, ebből következően elfedik azokat a negatív érzéseket, amelyeket a veszteség okoz. A metaforahasználat tehát az eufemizmus egyik eszköze. A szerzők továbbá objektív tényfeltáró szakemberként akarnak feltűnni az olvasók szemében, olyan személyekként, akik semleges hangvételben, érzelemmentesen írnak az eseményekről, nem kommentálják, nem értékelik azokat. Azonban a kognitív nyelvészet alaptétele, hogy nem létezik ebben az értelemben vett objektív valóság, csak perspektívák és fogalmi keretek által mentálisan konstruált valóságról beszélhetünk. Tehát létezik egy olyan TRIANON kulturális modell, amelyet a tudományos diskurzus résztvevői építenek fel, és (többek között) a dolgozatban bemutatott fogalmi metaforákra épül.

Irodalom

- Cameron, Lynne 2009. The discourse dynamics approach to metaphor and metaphor-led discourse analysis. *Metaphor and Symbol*, 24(2), 63–89.
- Kövecses, Zoltán 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. Második, átdolgozott kiadás. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Lakoff, George, és Johnson, Mark. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22(1). 1–39.
- Semino, Elena 2008. *Metaphor in Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steen, Gerard J. et al. 2010. Metaphor in usage. *Cognitive Linguistics* 21–4, 757–788.

Források

- Gergely Jenő, Pritz Pál 1998. *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Budapest: Vince Kiadó Kft.
- Gergely Jenő, Izsák Lajos (szerk.) 2000. *A huszadik század története*. Budapest: Pannonica Kiadó.
- Romsics Ignác 2001. *A trianoni békeszerződés*. Budapest: Osiris.
- Romsics Ignác 2005. *Magyarország története a 20. században*. Budapest: Osiris.